

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра історії України

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Пенітенціарна служба в Наддніпрянській Україні в ХІХ ст.:**

становлення та основні напрямки розвитку»

«Penitentiary service in the Dnieper Ukraine in the nineteenth century: formation and main directions of development»

Виконав: студент денної форми навчання
спеціальності 032 Історія та археологія
Іволга Владислав Ігорович

Керівник д.і.н., проф. Бачинська О.А. _____

Рецензент к.і.н., доц. Ковальський С.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від _____ 2018 р.

Захищено на засіданні ЕК № 1

протокол № ____ від _____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

(підпис) Бачинська О.А.
(прізвище, ініціали)

(підпис) Сминтина О. В.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2018

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Історіографія та джерельна база дослідження.....	7
1.1 Вивчення історії пенітенціарної системи в історичній літературі.....	7
1.2 Джерельна база дослідження.....	18
Розділ 2. Становлення та розвиток пенітенціарної системи в першій половині XIX ст.....	21
2.1 Стан пенітенціарної системи.....	21
2.2 Діяльність пенітенціарної системи.....	34
Розділ 3. Пенітенціарна система у другій половині XIX ст.....	42
3.1 Передумови та реформа пенітенціарної системи в 1879 р.....	42
3.2 Діяльність та структура Головного тюремного управління.....	51
Розділ 4. Піклувальні комітети про в'язниці в регіональних центрах.....	61
4.1 Створення та діяльність піклувальних комітетів.....	61
4.2 Заснування та діяльність Київського і Чернігівського піклувального комітету.....	64
Розділ 5. Заснування та діяльність Одеського піклувального комітету про в'язниці.....	78
5.1 Чоловічий комітет.....	78
5.2 Жіночий комітет.....	87
Висновки.....	95
Список використаних джерел та літератури.....	99

Вступ

Одним з невідкладних завдань демократичної, соціальної, правової держави у відповідності до Конституції України є визначення концептуальних засад реалізації політики щодо соціально-правового захисту населення. Законодавство України щодо основ соціально-правового захисту знедолених громадян ґрунтується на Конституції України, законах України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», «Про соціальні послуги», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та інших нормативно-правових актів. Проте в умовах складної сучасної ситуації кількість соціально вразливих громадян не зменшується, а існуюча державна практика соціальної допомоги потребує удосконалення.

Актуальність дослідження визначається зростанням інтересу до питань історії пенітенціарії, організації державного піклування та доброчинності у сучасних умовах. На сьогоднішній день в Україні проходить реформування правоохоронних органів, діяльність яких направлена на боротьбу з злочинністю. В системі цих органів особливе місце займає пенітенціарні заклади, які виконують вирок у вигляді позбавлення волі. Такі заклади за всю свою історію існування накопичили значний досвід в рамках виконання покарань. Поглибленні знання в історичній сфері формування та еволюції пенітенціарного відомства викликаються необхідністю для адекватного розуміння та всебічної оцінки його ролі, істинного значення в системі державних інститутів. Тюремна політика сучасних держав, у тому числі і України, пройшла значний історичний шлях становлення та розвитку, має цілий ряд етапів, кожному із яких відповідає та чи інша карно-виконавча система з притаманними їй характерними рисами. ХІХ ст. є найважливішим етапом розвитку пенітенціарної служби Наддніпрянської України, землі якої

входили до складу Російської імперії. Процес становлення та розвитку пенітенціарної системи, в літературі висвітлений не в повному обсязі. Таким чином, дослідження процесу створення, розвитку та діяльності пенітенціарної системи на сучасному етапі актуалізує наше дослідження.

В даній роботі **метою** є дослідити процес становлення, розвитку та діяльність пенітенціарної системи в Російській імперії, зокрема, в Наддніпрянській Україні. Мета роботи зумовила розв'язати завдання:

- з'ясувати стан пенітенціарної системи на початку XIX ст. В Російській імперії;
- дослідити передумови, що спричинили активний інтерес царату до пенітенціарної системи;
- дослідити процес розвитку та діяльність пенітенціарної установи у XIX ст.;
- визначити та охарактеризувати види місць для утримання в'язнів;
- охарактеризувати умови утримання та забезпечення умов життя арештантів у в'язницях;
- розкрити основні напрямки діяльності пенітенціарії до реформи;
- охарактеризувати основні положення правил та статутів, що регулювали роботу тюремної системи;
- прослідкувати трансформацію роботи пенітенціарної установи в умовах реформи;
- охарактеризувати роботу Генерального тюремного управління;
- дослідити процес створення та діяльність регіональних Піклувальних комітетів про в'язниці;

Об'єкт дослідження: система спеціальних установ, призначена для виконання кримінальних покарань, пов'язаних з позбавленням волі, нормативної бази, що регулювала діяльність пенітенціарних.

Предмет дослідження: становлення та діяльність пенітенціарних установ та, зокрема, піклувальних комітетів про в'язниці.

Хронологічні рамки даного дослідження: 1802 р. - кінець 90-х рр. XIX ст. Нижня хронологічна межа зумовлена виданням указу Олександра I, який був першим, де закріплювався розподіл в'язнів у місцях позбавлення волі по роду вчиненого їми злочину. Верхня межа обгрунтована тим, що у кінці 90-х рр. XIX ст. Відбувається низка нових змін у роботі пенітенціарної системи.

Територіальні рамки дослідження охоплюють українські землі, які входили до складу Російської імперії.

Методи, які допомогли у вирішенні поставлених завдань: історико-генетичний метод, який допоміг розкрити властивості пенітенціарної системи; історико-порівняльний метод дозволив вивчити процес розвитку місць позбавлення волі, та порівняти положення пенітенціарної системи Російської імперії до та після реформи; біографічний метод дав можливість прослідкувати біографії керівників піклувальних комітетів, та визначити їх статус у суспільстві; проблемно-хронологічний метод сприяв викладенню матеріалу за обраною структурою у хронологічній послідовності, та допоміг розподілити тему на окремі проблеми та дослідити їх.

Використання у комплексі зазначених методів допомогло висвітлити історію становлення та розвитку пенітенціарної системи у Наддніпрянській Україні, дослідити специфіку роботи тюремних установ та проаналізувати їх трансформацію після реформування.

Характеристиці літературі та джерел з теми дослідження присвячено окремий розділ.

Апробація. Результати дослідження у вигляді доповідей та повідомлень виголошені на наукових конференціях: Шості Всеукраїнські драгоманівські читання молодих істориків "Україна в європейській та світовій історії: актуальні проблеми сучасного наукового і освітнього дискусу" (30 жовтня 2014 р.); 71-а студентська наукова конференція ОНУ імені І.І. Мечникова (34-24 квітня 2015 р.); Всеукраїнська наукова конференція з історії України для студентів та аспірантів «Хаджибеївські читання» (16 березня 2017 р.).

Публікації. Основні положення роботи відображені у трьох статтях, опублікованих у матеріалах студентських наукових конференцій та наукових збірниках, загальною кількістю 0,8 дрк.арк.

За структурою робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку джерел та літератури.

Перший розділ “Історіографія та джерельна база дослідження”, присвячено аналізу праць із даної тематики, дослідженню опублікованих та неопублікованих джерел.

Другий розділ “Становлення та розвиток пенітенціарної системи в першій половині XIX ст”. У цьому розділі розглядаються передумови, процес становлення та діяльність пенітенціарної системи до реформи 1879 р.

Третій розділ “Пенітенціарна система у другій половині XIX ст”. В цьому розділі розглядається процес реформування пенітенціарної системи, досліджується діяльність нового створеного органу - Генеральне тюремне управління.

Четвертий розділ “Піклувальні комітети про в'язниці в регіональних центрах”. В цьому розділі розглядається заснування та діяльність піклувальних комітетів в окремих регіональних центрах, визначаються головні задачі та принцип роботи.

П'ятий розділ “Заснування та діяльність Одеського піклувального комітету про в'язниці”. У цьому розділі розглядається процес створення, діяльність та керівний склад чоловічого та жіночого піклувального комітету в Одесі.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши літературу та джерела ми дійшли наступних **висновків**:

Проблема розвитку пенітенціарної системи Російської імперії цікавила науковців дореволюційного, радянського та пострадянського періодів. Головною проблемою дореволюційного періоду стала невелика кількість праць з критичною думкою, а радянський період був досить ідеологізований та закритий, для повноцінного висвітлення даної проблеми. Проте, у новий час з'являються роботи, які дають вже більш критичну та об'єктивну оцінку пенітенціарній системі. Це пояснюється тим, що після розпаду Радянського Союзу, науковці отримали доступ до раніше закритих архівних матеріалів, що дало змогу дослідникам знайти нові факти.

Остаточна каральна система в Росії затверджується у XIX ст. У цей час тюремне ув'язнення, заслання на поселення і відправка в каторжні роботи, ув'язнення в монастир, в арештантські роти і т.ін. знаходять широке застосування в практиці кримінального судочинства.

У 1823 р. створюються військово-арештантські роти для військовослужбовців, які скоїли злочини. Проте поступово вони трансформувались на місця позбавлення волі і для звичайного населення й до середини XIX ст. створюються в більшості губерній імперії, в тому числі в Наддніпрянській Україні.

До 1917 р. в Російській імперії покарання у вигляді позбавлення волі завжди асоціювалося з насильством і беззаконням з боку адміністрації та працівників тюрем, безправним становищем арештантів. Утримання у в'язницях супроводжувалося тілесними покараннями, що свідчить про жорстоке утримання в'язнів.

Приміщення де утримувалися в'язні були брудними, сирими, темними, будівлі тюрем – старими, стіни тюремних камер – покриті цвільлю і грибком. Ув'язнені спали, у кращому випадку, на дерев'яних дошках, а то й прямо на підлозі. У тюремних приміщеннях панувала тіснота. Через скупченість

ув'язнених і антисанітарні умови їх утримання у в'язницях були поширені різні хвороби та інфекції.

Поставивши перед собою завдання поліпшення умов утримання і побуту ув'язнених, російська держава у 1819 р. створила благодійну організацію – Товариство піклувальне про тюрми. Товариство мало за мету всіляко сприяти наданню матеріальної і духовної допомоги ув'язненим. У кожній губернії імперії були створені місцеві комітети і відділення Піклувального товариства. Не дивлячись на те, що реальна допомога в'язням у тюрмах з боку цієї організації була не дуже великою, вона зробила великий внесок у гуманізацію процесу відбування покарання засудженими.

Перед реформами 60–70-х рр. XIX ст. російська держава перебувала у становищі кризи. Жахливий стан місць ув'язнення далі не міг залишатися незмінним. Уряд царату був вимушений вживати необхідних заходів для покращення становища в тюремних установах.

У результаті реформування в 1879 р. відбулася централізація управління в'язницями. У складі МВС було створено Головне тюремне управління (ГТУ), а в 1895 р., воно перейшло під юрисдикцію Міністерства юстиції. У ході тюремної реформи були знищені гамівні і робочі будинки, арештантські роти і боргові тюрми, які вже не відповідали новим умовам соціального, економічного та політичного розвитку держави.

Перед ГТУ стояли дуже складні завдання, тому воно мало особливе правове становище в структурі МВС, що вилилося у отримання самостійності даного підрозділу. У своїй діяльності ГТУ мало дуже багато напрямів роботи, які відображали всю складність тюремної системи. Це такі напрями, як центральне і місцеве тюремне управління, адміністративно-господарська діяльність, управління засланням, будівельні роботи, пересилка арештантів, тюремний патронат, виховно-виправні заклади для неповнолітніх, духовно-етичне виправлення ув'язнених, нормотворча діяльність, міжнародна пенітенціарна діяльність.

Треба звернути увагу на прагнення ГТУ враховувати в своїй діяльності стан кадрового потенціалу тюремної системи. Слід відокремити плідну роботу ГТУ, яка була спрямована на формування правового становища тюремного персоналу та його матеріально-фінансового забезпечення і навчання.

Загалом, у середині XIX ст. в Російській імперії склалася досить складна система місць позбавлення волі: каторжні тюрми; приміщення арештантських рот цивільного відомства; робочі будинки; фортеці; гамівні будинки; тюрми загального призначення. Тому на практиці багато нормативних розпоряджень не виконувалися, відмінності між приміщеннями арештантських рот, робочими і гамівними будинками, тюремними замками і арештними приміщеннями часто були мінімальними або взагалі були відсутніми, побутові умови утримання в'язнів у більшості установ оцінювалися як незадовільні. Були істотні проблеми з персоналом установ, оскільки ще не було вироблено навіть загальних підходів до вирішення кадрових питань.

Праця ув'язнених в українських губерніях імперії широко використовувалася не тільки для забезпечення життєдіяльності самих пенітенціарних установ, але й для вирішення економічних питань держави.

Розглядаючи пенітенціарну систему українських губерній, потрібно усвідомлювати, що місця ув'язнення на території українських губерній були невід'ємною частиною пенітенціарної системи Російської імперії і їхня діяльність регламентувалася загальноімперським законодавством. Слід відзначити, що нововведення в тюремній сфері в них реалізовувалися швидше, ніж в інших регіонах імперії. Це обумовлювалося відносно близьким розташуванням до столиць імперії і високим освітнім рівнем місцевих чиновників тюремного відомства.

Перший піклувальний комітет у Наддніпрянській Україні був заснований в Одесі, якому було надано статус губернського у 1828 р. за прикладом центрального Комітету, що знаходився у С.-Петербурзі, який почав

свою роботу у 1818 р. Спочатку створили лише чоловічий комітет. Згодом, в 30-х рр. XIX ст. в Одесі почав свою дію жіночий піклувальний комітет.

На початковому етапі віце-президентом комітету був новоросійський і бессарабський генерал-губернатор М.С. Воронцов і одеський градоначальник О.І. Левшин. Одеський жіночий піклувальний комітет про в'язниці в кінці 30-х - першій половині 40-х рр. XIX в. очолювала дружина генерал-губернатора Є.К. Воронцова.

Київський тюремний комітет засновано 20 квітня 1835 р. А Чернігівський натри роки пізніше - 27 березня 1838 р.

Структура та організація комітетів була такою самою, як і в С.-Петербурзькому комітеті, і базувалась на правилах для піклувального комітету, що встановив В. Веннінг у своїй записці «Про Положення тюрем в Російській імперії», до якої додав устав для піклувальників.

На сучасному етапі продовжується процес вдосконалення кримінально-виконавчої системи у напрямі її демократизації і гуманізації. Україна, проголосивши курс на побудову європейської правової держави, тим самим взяла на себе відповідальність у формуванні передового громадянського суспільства, частиною якого є цивілізована пенітенціарна система. З'явилась сильна необхідність у використанні історичного досвіду, що буде сприяти ефективному процесу перебудови нашої держави та, зокрема, пенітенціарної системи.

Накопичений досвід може стати основою сучасного процесу реформування українського законодавства і практики виконання кримінальних покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

І. Опубліковані джерела

1. 15 лет деятельности Главного тюремного управления. – Спб.: ГТУ, 1894.
2. Высочайше утвержденный доклад министра духовных дел и народного просвещения. Об учреждении в России Попечительного общества о тюрьмах. 19 июля 1819 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание I. – СПб., 1830. –Т. 36. – № 27895.
3. Гогель С.К. Арестантский труд // Тюремный вестник. – 1913. – № 2. – С.297-333
4. Записка о преобразовании тюремной части. – Спб.: тип. Министерства внутренних дел, 1866. – 200 с.
5. Инструкция смотрителю Санкт-Петербургского тюремного замка. – Спб.: тип. Министерства внутренних дел, 1852.- 14 с.
6. Красовский М. Положение исправительных заведений для несовершеннолетних в России // Тюремный вестник. – 1895. – № 8.
7. Лучинский Н.Ф. Курс практического тюремоведения // Тюремный вестник. – 1912. – № 12. – С. 3-145
8. Материалы особой комиссии для рассмотрения проекта тюремной реформы и второй главы первого раздела Уложения (1877–1878 гг.). – СПб.: Б. и., 1879.
9. Материалы по вопросу о преобразовании тюремной части в России [электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://civil.consultant.ru/reprint/books/53/27.html>
10. Наказ императрицы Екатерины II, данные Комиссии о сочинении проекта нового Уложения. – Спб.: Тип. Императорской акад. наук, 1907. – 174 с.

11. Новороссийский календарь на 1835 год. – Одесса: при Ришельевском лицее, 1836.– 324 с
12. Новороссийский календарь на 1847 год. – Одесса: при Ришельевском лицее, 1848. – 308 с.
13. Обзор XV лет деятельности Главного тюремного управления // Тюремный вестник. – 1894. – № 6. – С. 300-312
14. Обзор деятельности ГТУ за 1879–1889 гг. – СПб.: ГТУ, 1889.
15. Обзор тюремной действительности и предложения по ее преобразованию. О настоящем положении тюремного вопроса. – СПб.: тип. Министерства внутренних дел, 1867. – 122 с.
16. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895, № 20553, 20918, 24086
17. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895, № 24307
18. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895, № 27895
19. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895., № 14392; 198
20. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895., № 14392; 198; 27,
21. ПСЗ 1. – СПб., 1830. – Т. 1-45. – № 2026, 9647, 14392, 20553, 20918, 24086, 24307, 27895., № 2026
22. ПСЗ 2. – СПб., 1852. – №25725; – СПб., 1856. – № 31222; СПб., 1866. – № 43458; СПб., 1867. – № 43949. – СПб., 1879. – № 59630; – СПб., 1881. – № 60268., № 43949
23. Сборник узаконений и распоряжений по тюремной части / Сост. Т.М. Лопато. – Пермь: Губернская тип., 1903. – 364 с.
24. Сведения о деятельности Главного тюремного управления за первый год с 16.06.1879 по 16.06.1880 гг. – СПб., 1880. – 36 с.

25. Свод законов Российской империи. Т. XV: Уложение о наказаниях уголовных и исправительных, изд. 1857 года. – Спб., 1857.
26. Собрание Узаконений. – 1895. – № 195. – Ст. 1635
27. Тюремные преобразования в России: доклад комиссии, записки, сводная ведомость, исторические очерки. 1872–1874 гг. Часть 1. – Б. м. Б. г. – 441 л.
28. Тюремный вестник. – 1896. – № 2.
29. Тюремный вестник. – 1896. – № 9.
30. Уголовное уложение с изложением рассуждений, на коих они основаны // Материалы особого присутствия Государственного совета при обсуждении проекта Уголовного уложения. – СПб.: Гос. тип., 1910. – 455 с.
31. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми судьями // СЗ. – Т. XIV. – СПб., 1914., с. 8

II. Неопубліковані джерела

32. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. О назначении и увольнении членов попечительного комитета и о взносе денег // Державний архів Одеської області. - Ф.361.- Оп.1.- Спр.12. 34 арк.
33. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. О отчете попечительного комитета 1838 г. и действиях своих // Державний архів Одеської області. - Ф.361.- Оп.1.- Спр.8. 21 арк.
34. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. О работах тюремного замка // Державний архів Одеської області. - Ф.361.- Оп.1.- Спр.20, 11 арк.
35. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. О членах комитета и о взносах денег// Державний архів Одеської області. - Ф.361.- Оп.1.- Спр.15. 62 арк.
36. Одесский городской попечительный комитет о тюрьмах. Об улучшении тюрем Херсонской губернии // Державний архів Одеської області. - Ф.361.- Оп.1.- Спр.1а. 102 арк.

III. Література

37. Андреева М.В. У истоков кодификационных работ М.М. Сперанского (XIX век) // Правоведение. – 1983. – № 1. – С. 66-74.
38. Анучин Е.Н. Исследования о проценте сосланных в Сибирь в период времени 1827-1846 гг.: Материалы для уголовной статистики России [электроний ресурс]. – Режим доступа: http://www.studmed.ru/anuchin-en-anuchin-en-issledovaniya-o-procente-soslannyh-v-sibir-v-period-1827-1846-gg-materialy-dlya-ugolovnoy-statistiki-rossii_a8a897a4319.html
39. Беляева Л.И. Патронат в России. (XIX – нач. XX вв.) [электроний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.twirpx.com/file/2026809/>
40. Беляева Л.И., Реабилитация бывших заключенных в России: 1819-1918 гг. [электроний ресурс]. – Режим доступа: http://social-orthodox.info/pages/5_12_9_reabilitaciya_bivsh_zakl_v_rossii.htm
41. Бернер А.Ф. Учебник уголовного права. Части Общая и Особенная. – СПб.: Б. и., 1865. – 722 с.
42. Богатирьов І. Г., Богунов С. О., Дука О. А., Зінченко С. А., Копотун І. М., Фрейман Г. О., Пенітенціарна система України: історія та сучасність: Видання до 15-ої річниці утворення центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань / за заг. ред. канд. юр. наук О. В. Лісіцкова. – К.: Державна пенітенціарна служба України, 2013. – 268 с.
43. Галкин-Врасской М.Н. Записки начальника Главного тюремного управления о порядке исполнения наказаний, предусмотренных проектом Уголовного уложения, ред. 1895 г. – Спб.: ГТУ, 1895. – 28 с.
44. Галкин-Врасской М.Н. Материалы к изучению тюремного вопроса. – [электроний ресурс]. – Режим доступа: <http://simlib.ru/handle/123456789/197>
45. Гернет М.Н. В тюрьме. Очерки тюремной психологии. [электроний ресурс]. – Режим доступа: <https://dlib.rsl.ru/01008064455>
46. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. Т. 1. – М.: Госюриздат, 1960. – 348 с.

47. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. Т. 2. – М.: Госюриздат, 1961. – 582 с.
48. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. Т. 3. – М.: Госюриздат, 1961. – 430 с.
49. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. Т. 4. – М.: Госюриздат, 1962. – 302 с.
50. Гернет М.Н. История царской тюрьмы: В 5 т. Т. 5. – М.: Госюриздат, 1963. – 340 с.
51. Гогель С.К. Роль общества в деле борьбы с преступностью. [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.litres.ru/sergey-gogel/rol-obschestva-v-dele-borby-s-prestupnostu/>
52. Гогель С.Н. Курс уголовной политики в связи с уголовной социологией [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.litres.ru/sergey-gogel/kurs-ugolovnoy-politiki-v-svyazi-s-ugolovnoy-sociologiy/>
53. Гребцова И.С., Гребцов В.В. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII – 60-е гг. XIX ст.: монография. – Одесса: «Астропринт», 2006. [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://volunteer.od.ua/en/36-osnovanie-aleksandrom-i-popechitel'nogo-obshchestva-o-tyurmah-i-deyatelnost-ego-komitetov-na>
54. Григорьев А.Н. Тюремные учреждения Таврической губернии в начале XX в. // Вісник Університету внутрішніх справ [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnuvs_1999_7%282%29_8
55. Гуров А.М. Профессиональная преступность. Прошлое и настоящее [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.studmed.ru/gurov-ai-professionalnaya-prestupnost-proshloe-i-sovremennost_ff9bfe1babb.html

56. Дриль Д.А. Учение о преступности и мерах борьбы с ней [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.litres.ru/dmitriy-dril/uchenie-o-prestupnosti-i-merah-borby-s-ney/>
57. Иванова Г. М. Попечение женщин в тюрьме. [электронный ресурс]. - Режим доступа : www.owl.ru/librari/042t.htm
58. Исаев М.М. Общая тюремная инструкция // Журнал уголовного права и процесса. – 1912. – № 4. – С. 111-118 [электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/332882>
59. Калмыков П.Д. Учебник уголовного права: Части Общая и Особенная. – М.: Б. и., 1866. – 535 с [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/6703108/>
60. Керзум А.П. Санкт-Петербургский мужской комитет общества попечительного о тюрьмах [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2823335510>
61. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник общего уголовного права: Общая часть. [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://biblioclub.ru/index.php?page=book_view_red&book_id=53163
62. Колчин М.А. Ссылные и заточенные в острог Соловецкого монастыря в XVI – XIX вв. Исторический очерк с предисловием А.С. Пругавина [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.prlib.ru/item/451361>
63. Кони А.Ф. Федор Петрович Гааз: Биографический очерк. – Спб.: Тип. А.С. Суворина, 1897. –170 с.
64. Краинский Д. В. Материалы к исследованию истории русских тюрем всвязи с историей учреждения Общества попечительного о тюрьмах. – Чернигов: тип. Губернского земства, 1912. – 131 с.
65. Кропоткин П.А. Тюрьма, ссылка и каторга в России [электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kodges.ru/nauka/history/380351-tyurmy-ssylka-i-katorga-v-rossii.html>

66. Беляева Л.И. Правовые, организационные и педагогические основы деятельности исправительных заведений для несовершеннолетних в России (середина XIX - начало XX вв.): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. – М., 1995. – 539 с.
67. Лохвицкий А.В. Курс русского уголовного права [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lawlibrary.ru/izdanie47696.html>
68. Максимов С.В. Сибирь и каторга. В 3 ч. [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/3215-maksimov-s-v-sibir-i-katorga-v-3-h-ch-spb-1871>
69. Мокринский С.П. Наказание: его цели и предположения [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://books.e-heritage.ru/book/10081137>
70. Накаева С.А., Деятельность женских благотворительных обществ Новороссийского края (первая половина XIX в.) [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Istoria/1_nakaeva%20s..doc.htm
71. Никитин В.Н. Быт военных арестантов в крепостях. – СПб.: Изд-во книгопродавцов Колесова и Михина, 1873. – 528 с.
72. Никитин В.Н. Тюрьма и ссылка (1560–1880 гг.). Историческое законодательное, административное и бытовое положение заключенных, пересыльных, их детей и освобожденных из под стражи, со времени возникновения русской тюрьмы, до наших дней [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/3225-nikitin-v-n-tyurma-i-ssylka-1560-1880-g-spb-1880#mode/inspect/page/32/zoom/4>
73. Обнинский В.И. Записки из Санкт-Петербургской тюрьмы // Вестник Европы. – 1909. – № 8.
74. Остроумов С.С. Преступность и ее причины в дореволюционной России. 2-е изд. – М.: Изд-во МГУ, 1980. – 204 с.
75. Пальченкова В.М., Идея та практика тюремного патронажу в Російській імперії [электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rj>

[a&uact=8&ved=0CB8QFjAA&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fdrp_2013_1_8.pdf&ei=eW4QVeTCJ4a4UZy_hMgI&usg=AFQjCN EwLpvflpRYYFzUdLwfFQLwroDpKw&sig2=xRaBCAtYzsUWM1ATsjL0_g&bvm=bv.88528373,d.d24](http://www.firbis-nbuv.gov.ua/Fcgi-bin/Firbis_nbuv/Fcgiirbis_64.exe?COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fdrp_2013_1_8.pdf&ei=eW4QVeTCJ4a4UZy_hMgI&usg=AFQjCN EwLpvflpRYYFzUdLwfFQLwroDpKw&sig2=xRaBCAtYzsUWM1ATsjL0_g&bvm=bv.88528373,d.d24)

76. Пальченкова В.М., Трансформація правової регламентації діяльності товариства піклувального про тюрми (1819–1919) // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2012. – № 4. С. 73-81.

77. Пальченкова В.М., Чернігівський комітет товариства піклувального про тюрми: основні форми, методи та зміст діяльності [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11453/%C2>

78. Пассек А. Проект о преобразовании тюрем. – Спб.: тип. А. Траншея, 1867. – 96 с.

79. Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки [електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.litres.ru/sergey-poznyshev/osnovy-penitenciarnoy-nauki/>

80. Познышев С.В. Учение о карательных мерах и мере наказания [електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.litres.ru/sergey-poznyshev/uchenie-o-karatelnyh-merah-i-mere-nakazaniya-kurs-sostavlennyy-po-lekciyam/>

81. Половцов А.А. Русский биографический словарь. [електроний ресурс]. Режим доступу: – http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/48649/

82. Пусторослев П. Исторический очерк покровительства освобожденным из заключения. // Юридический вестник [електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prilib.ru/item/391844>

83. Развитие русского права во второй половине XIX – начале XX века. – М.: Наука, 1997. – 364 с.

84. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – М.: Юрид. лит., 1987. – Т.5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. – 528 с.
85. Российское законодательство X–XX веков: В 9 т. – М.: Юрид. лит., 1988. – Т. 6: Законодательство первой половины XIX века. – 512 с.
86. Россіхін Василь Васильович. Пенітенціарна система Російської імперії в XIX- на початку XX ст. (на матеріалах українських губерній) : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 2005. - 219 с.
87. Савочка А.Н., Благотворительность в Таврической губернии (1802–1920) / А.Н. Савочка; под ред. А.А. Непомнящего / Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского. – Симферополь: Доля, 2012. – 320 с
88. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть Общая [електроний ресурс] – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/Русское_уголовное_пра.html?id=JtOWBgAAQBAJ&redir_esc=y
89. Симатов А.А. Тюремная реформа в России (1860–90-е гг.): Дис. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Чита, 1998. – 214 с.
90. Словарь русских генералов, участников боевых действий против армии Наполеона Бонапарта в 1812—1815 гг. // [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.museum.ru/museum/1812/Persons/Slovar/index.html>
91. Уголовно-исполнительное право / Под ред. А.И. Зубкова [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://lawdiss.org.ua/books/313.doc.html>
92. Упоров И.В. Пенитенциарная политика России в XVIII–XX вв. – Спб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 610 с.
93. Фельдштейн Г.С. Ссылка [електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.litres.ru/g-feldshteyn/ssylka/>
94. Фойницкий И.Я. Исторический очерк и современное состояние ссылки и тюремного заключения. – Спб.: Б. и., 1878. – 68 с.

95. Фойницкий И.Я. Учение о наказаниях в связи с тюрьмоведением. – Спб.: тип. Министерства путей сообщения, 1889. – 503 с
96. Цернюк О.М. Роль комітетів товариства піклувального про тюрьми у розвитку пенітенціарної системи Наддніпрянської України XIX ст. [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/xix/5/21.pdf>
97. Ядринцев Н.М. Русская община в тюрьме и ссылке [електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.tomsk.ru/purl/1-8989/>
98. Ярмиш О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці XIX – на початку XX ст.: Моногр. – Х: Консум, 2001. – 288 с.